ženско gibanje.
женски покрет.
ženski pokret.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 7 — СЕПТЕМБАР — ГОДИНА IV (1923)

Уредник, МИЛЕВА МИЛОЈЕВИЋ

САДРЖАЈ:

289 *ДАНИЦА ХРИСТИЋ* . . . . . *Д-р Милош Ђ. Поповић*
291 *ПРОБЛЕМ РАДА* . . . . . *Правда Рисшић*
300 *ПСИХОЛОГИЈА И ПЕДАГОГИЈА СПОЛА* *Д-р Паја Радосављевић*
307 *СОЦИАЛНА ОРИЕНТАЦИЈА ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА* . . . . . *Д-р Драгољуб Јовановић*
313 *О ВАСПИТАЊУ НАШЕ ЖЕНСКЕ ОМЛАДИНЕ* . . . . . *Др. Милош Ђ. Поповић*
321 *КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД: Д-р Сима Марковић: Национално питање у светлости марксизма* . . . . . *Десанка Цвешковић*
325 *БЕЛЕШКЕ: Алиансија феминистичких друштава. — Жене-рачуноиспитачи. — Фонд и Берза Рада. — Конференција жена радничке партије у Енглеској. Социална ориентација Женског Покрета* . . . . . .
330 *ALJOŠA* . . . . . *Verka Škurla-Ilijić*
332 *НАШ БРЕГ* . . . . . *Милица Косшић*
333 *КРОЗ РИТМОВЕ ВЕЛИКЕ ЉУБАВИ* . *Мими В. Вуловић*
334 *ЈЕДНА ЗА МНОГЕ* . . . . . *Vera*
336 *ИЗ УМЕТНОСТИ: Са изложбе Живорада Анастасијевића (Сибе Миличић)* . . .
336 *ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ: Теорија књижевности, од Катарине Богдановић и Паулине Лебл-Албале* . . . . . .

ЦЕНА 5 ДИН.

ШТАМПАРИЈА „J. СКЕРЛИЋ“, ДВОРСКА УЛИЦА 17. — ТЕЛЕФОН 7-11.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 7 — СЕПТЕМБАР — ГОДИНА IV (1923)

ДАНИЦА ХРИСТИЋ

КАО САРАДНИК ДЕЧЈЕ ЗАШТИТЕ

Даница Христић била је наш најизразитији представник хумане акције и социалног рада.

Од многобројних јавних послова у којима је узимала најживљег учешћа са особитом љубављу бавила се дечјом заштитом. Ја сам имао срећу да са Даницом Христић радим на томе послу, ту сам је упознао, и нека ми је допуштено да се њеном спомену одужим износећи још врло живе успомене тога рада.

Кад сам као представник друштва за заштиту југословенске деце по Ослобођењу дошао из Водена у Београд, позвао сам за 7 новембар (по старом) прву конференцију дечјих пријатеља.

У очи конференције добио сам писмо од госпође Данице Христић у коме ми је писала: „Врло сам вам захвална што позивате дечје пријатеље, и ја вам се свесрдно одазивам. И ако станујем у винограду далеко од вароши, и ако немам никаквих превозних средстава, и ако ми је та конференција уочи Крсног Имена, ипак ћу доћи да се договоримо о томе послу, који сматрам да је од свих данас најважнији“.

Тако је госпођа Христић постала први сарадник друштва за заштиту југословенске деце, коме је доцније била први потпредседник, и од тог тренутка стално и с љубављу мислила и радила за нашу децу.

Али ово није био први њен рад за децу. За време окупације, питомци дома Св. Јелене остају без ичије заштите и помоћи, јер су готово сви чланови тога друштва избегли били из земље. Христићка се матерински заузима и брине о тој деци, излажући се највећим опасностима и делећи с њима и последњу пару.

Мени су у најживљој успомени наша путовања у зиму 1918

и 1919 године. А путовати у то време по Југославији није било никакво задовољство. У разлупаним вагонима без прозора, без осветљења и огрева, до Загреба или Сарајева путовало се по два дана и две ноћи, а до Новог Сада по читав дан. Госпођа Христић није жалила ни труда нити се бојала путних тегоба, већ је са веселим срцем путовала, успостављајући нове везе, обнављајући старе, помажући и скупљајући прилоге за нашу децу. Госпођа Христић колико је год вредно радила на оснивању Народног Женског Савеза, толико исто је мислила и радила на дечјем питању. У једном чланку у *Новој Европи* она вели: „Ниједно од данашњих друштвених питања није тако важно нити задире у срж нашег опстанка тако дубоко као што је случај са дечјим питањем. Решити га правилно, значи, гледати ведра чела у будућност". Она у нашој деци гледа „наше Јединство и нашу Југославију". И одиста није било ни једне прилике, ни једног скупа на коме Госпођа Христић није истицала ни подвлачила важност дечјег питања. По њеној иницијативи на свима конгресима народног Женског Савеза говори се о деци и ради се у Савезу нарочито на заштити деце.

Даница Христић схватила је боље и правилније дечје питање него многи народни посланици и боље него и један министар Социјалне Политике, од којих један најзад допушта да се активност државе у дечјем питању готово угаси и напусти!

За све што се тицало деце и дечјих установа Христићка је помагала и сарађивала. При приређивању првог дечјег дана 1919 године видимо је окружену одбором београдских госпођица који је она створила, да најактивније скупља прилоге. Свима одборима за кориснице и друге изворе добровољних прилога стоји на челу и даје своју моралну потпору Госпођа Христић.

Кад је у Женеви 1919 године приликом првог Међународног Конгреса за заштиту деце, образован од наших изасланика први југословенски народни одбор за помоћ деци, Госпођа Христић је његов потпредседник.

Кад је међународни одбор за помоћ деци у Женеви тражио да се и од наше стране притекне у помоћ гладној и невољној руској деци, и ту је Госпођа Христић била прва која је своју сарадњу пружила. А кад се из одбора за помоћ деци образовао народни одбор за помоћ гладнима у Русији, Госпођа Христић поста је његов потпредседник и највреднији радник. Заједно са свима хуманим и добротворним друштвима, она организује најуспелије скуп-

љање прилога на Велики Петак 1922 кад је у самом Београду скупљено преко 200.000 динара.

Схватајући дечје питање у широком и правом његовом обиму, она је имала интереса и за све дечје васпитне установе.

Њена брига нарочито су била незбринута женска деца. У том циљу оснива она Фонд свих савезних друштава и ради на плану за једну акцију ширега значаја о заштити женске деце.

Најзад и у Савезу извидника и планинки као члан главног савета Госпођа Христић није пропустила ни један састанак и гледала је и у овој установи један од важних чинилаца за васпитање нашег подмлатка.

Рад Данице Христић био је рад подстакнут великом љубављу према онима за које је радила, до крајњих граница некористољубив, самопрегорљив, рад због кога се све напушта, при коме се све друго заборавља, и своја удобност и своја породица па чак и своје здравље.

И ако није можда могла свуда да стигне да уради, било је довољно да се осети њено присуство, да своју околину задахне својим духом, својим тактом и својим разлогом.

У многим пословима осетиће се њеном смрћу велика празнина и њено одсуство. Али растављени једном вишом силом од њеног материалног бића, њени савременици и сарадници сачуваће за увек успомену на њен рад и њен живот, који треба да буде млађим поколењима пример једне ретке жене, матере и јавне раднице, која је умела да савесно и корисно испуни све те дужности и заслужи одиста име једне велике жене.

Dr. М. Ђ. Поповић.

ПРОБЛЕМ РАДА

Д. Јовановић — Le rendement optimum du travail ouvrier — Payot, Paris

---

Нешто због очајне једноликости рада, нешто због напрегнуте пажње коју изискује, фабрички рад много више умара и изнурава радника но ручни. Како ми сад, после рата, не располажемо више великим резервама људи, који би свежом снагом долазили да замене истрошене раднике, ми морамо штедети радну снагу коју имамо. Упоредо са штедњом, јавља се и потреба што бољег искоришћавања радне снаге. Да би се избегао премор

радника, морао се број радних часова смањити, али у исто време због скупог живота морале су се и наднице знатно повисити. Услед тога човек је постао данас једна врло скупа радна снага, која се исплаћује само тако ако се оно што се губи у времену и новцу, интенсивношћу и каквоћом рада може накнадити.

Питање о што бољем искоришћавању радне снаге постало је данас једно од најважнијих и најпречих друштвених питања. Г. Јовановић је заиста учинио врло добар избор, што је то питање узео као предмет своје докторске тезе. Оно није само важно за капиталисте и раднике, оно се тиче свих оних који раде ма које радове било, било за себе или за друге. Ми сви имамо интереса да свој рад што рациноалније организујемо и да са што мањим губитком времена и снаге, постигнемо што боље резултате.

Г. Јовановић је та питања врло прегледно и доста потпуно разрадио, тако да и они који досад нису у њих били посвећени, могу с интересом и коришћу читати његову књигу. Оно што највише повећава вредност ове књиге, то је сасвим модерно схватање радничког питања и научна објективност с којом је она рађена. Највећа корист коју ће лајички читаоци од те књиге имати, биће та што ће их она навићи да на извесна питања гледају са једне више, пространије, објективније тачке гледишта, но што се у обичном животу чини.

Радничко питање почиње да улази сад у једну нову фазу. Оно се не сматра више као посебно питање једне класе, него као једно општечовечанско, управо природно питање. Његово решење не налази се више само у рукама капиталиста или радника, оно је изнесено пред виши један суд: пред суд науке.

Данас постоји наука о раду, која се оснива на биологији, физиологији и психологији, и вероватно је да ће њени резултати имати неког утицаја на будућу организацију друштва.

С разлогом се верује да ће радник боље и више радити, ако буде имао јачих побуда за рад. Како радници већином раде највише због зараде, то је донекле разумљиво, што се прво покушало да се са повећавањем материалне награде подстрекну радници на бољи и издашнији рад. И г. Јовановић у првом делу своје књиге изучава и критички пропраћа све начине материалног награђивања.

Полазећи од наднице које се одређују према времену утрошеном на рад, он прелази на модерније начине плаћања, у којима се не плаћа само време, него и вештина рада. Поред плаћања

по комаду, долазе у обичај и нарочите премије, које се додају плати, а одређују према количини и каквоћи урађеног посла, његовој правилности, брзини са којом се ради, пажљивој употреби алата, малој количини отпадака, ит.д. Да би се радници заинтересовали за што већу производњу, пружа им се још и могућност да учествују у добити, оснивају се радничка акционарства, ит.д. Осим тих непосредних добити постоје још и посредне користи које служе као допуне награда, наиме: утврђивање минималне плате, зајемчање редовног исплаћивања плате, издавање бесплатно или са сниженим ценама извесних намирница, потребних ствари, станова, олакшице при лечењу и школовању деце, осигуравање од беспослице, радне неспособности и старости.

Претпостављајући да је зарада заиста најглавнији покретач рада, њоме би се радник могао покренути само у толико на рад, у колико то зависи од његове воље. Али како успех и принос рада не зависе само и једино од воље радника, него и од других чињеница, то се самим повишењем зараде није могло све постићи.

У другом делу своје књиге г. Јовановић испитује услове, који могу допринети већем приносу рада, а не зависе од воље радника.

То су, прво: добра организација рада. Пошто машина механичке послове ради брже и боље него човек, то је прво правило добро организованог рада: да све механичке радове ради машина, а не човек. Поред савршених машина, радник треба да има и савршене алате, подесно одело, сировине првог квалитета, ит.д. Уопште, рад ваља да је тако организован, да раднику при раду ништа не смета, да никакве излишне покрете не мора чинити, и да сваку могућу олакшицу има, како би најбрже, најбоље и најлакше могао радити. Ради тога, основана је данас једна наука, која испитује све покрете, који се при разним радовима чине, у намери да пронађе начин рада, којим би се најмањим губитком времена и снаге могло најбоље радити. На основу тих опажања комбиновани су читави системи рада, од којих је најпознатији чувени Тејлоров систем, о коме г. Јовановић подуже говори, чинећи му врло умесне замерке.

Поред горе наведених услова који се изван радника налазе, има извесних услова који се у самом раднику налазе, али не зависе од његове воље, као на пр. његове природне радне способности. Несумњиво је да ће радник боље радити оне радове за које има способности него оне за које нема. Стога сваком

раднику ваља доделити онај посао за који он највише способности има. Изучавање људских склоности и способности, тражење мерила по којима би се оне могле класирати и оценити, постало је данас врло важан део психологије.

Али и поред најбољих способности, један радник не може више радити, но што му физичка снага допушта. Шта вреди што ће он једног дана свршити посао од два дана, ако се после тога мора неколико дана одмарати. Замор долази од дугог рада, недовољног одмора, слабе хране, рђавог начина рада, ит.д. Скраћивањем радног времена, рационалним начином рада избегава се премор, а згодним распоредом часова одмора, добром храном, довољним сном, лако се накнађује изгубљена снага.

Приметило се још и то да је умор релативна ствар. Досадан посао замара много брже човека од забавног. Да би се та врста умора избегла, ваља рад учинити пријатним. Непријатност рада не зависи увек од самог рада, колико од услова под којима се он ради. Треба дакле уклонити све оне узроке, који могу учинити неки рад непријатним, као на пример: нечистота рада, мрачни и загушљиви локали у којима се ради, ит.д. Светле и простране радионице, са увек погодном температуром, чистота, згодни алати и одело, слободан избор рада, разноврсност посла, рад у друштву, певање или разговор при раду, ит.д., могу много допринети да се досада растера и рад учини пријатним.

Ни велика награда, ни савршена организација рада, ни хигијенски и пријатан рад нису били довољни да покрену радника да дâ пуну меру своје снаге. Осетила се, дакле, потреба да се и друге његове побуде осим материалних ставе у покрет.

Трећи део своје књиге г. Јовановић посвећује моралним побудама, које могу човека покренути на рад.

На првом месту говори о амбицијама.

Рад би ваљало тако организовати да сваки радник има могућности да дође до бољег положаја, а да не мора целог века остати прост радник.

Поред личне амбиције, постоји код човека још и амбиција рада. Независно од добити, човек ужива кад види да је у свом раду известан успех постигао, као што је сваком пријатно кад му се заслуге праведно оцене и признају. Правда, којом се сваком према заслузи одаје хвала и даје награда, може много учинити да се раднику отвори већа воља за рад.

Да би сам могао пратити развитак свога рада, потребно је

да радник има преглед целог рада оног предузећа коме припада. Тај преглед ће имати најбоље ако и сам буде имао учешћа у управи предузећа. Тиме ће се и његова амбиција задовољити, јер ће имати осећање да заузима неки виши друштвени положај, а у исто време, кад се упозна са свима потребама предузећа, он ће и у својим захтевима према њему бити праведнији.

Уласком радника у управу предузећа наступа демократизација индустрије.

То је важан тренутак у развитку индустрије, и г. Јовановић му посвећује читаву једну главу. Пошто је поставио тачну разлику између радничких савета у предузећима, која припадају једном газди или акционарима, и оних у већ социализираним и национализираним индустријама, он из оси како су раднички савети у појединим државама организовани и какви су резултати тиме постигнути.

Очевидно је да радници морају бити боље спремни, но што су сад, да би свом позиву у управи могли одговорити како треба. Поред техничке спреме, они морају имати још и извесног економног знања и моралног васпитања. Своје образовање радници добијају: за време шегртства — где оно још постоји — у занатским школама, у самој радионици, на народним у иверситетима, на универзитетима рада, чак и у разним забавама, које се нарочито у тој сврси организују, као што су народна весеља и свечаности, биоскопи, позоришта ит.д.

Г. Јовановић завршује своју књигу једним закључком у коме излаже ова три правила по којима би се ваљало управљати при организовању друштва.

1. Дати сваком члану друштва, да ради онај посао, који најбоље одговара његовим склоностима, и дати му могућности да их с најбољим успехом и задовољством може радити.

2. Умножити друштвено богаство, т.ј. повећати количину материалног, духовног и уметничког блага, које ће бити стављено на расположење већине или свих чланова заједнице.

3. Потпомоћи политичку, економну и друштвену демократију, као облик владе, који зајемчава свима благостање и правду у слободи.

*

При крају овог приказа, ми бисмо имали да учинимо једну малу примедбу, која се не тиче г. Јовановића, него се односи на науку о раду.

Да се једно питање научно испита није довољно само да се оно по извесном научном методу ради, но и оно само ваља да је на један научан начин постављено. У томе и лежи баш главна корист науке, што испитујући свестрано и објективно поједине предмете, она проналази и оне њихове особине, које се у практичном раду, у коме се обраћа пажња само на оно што у непосредном односу с радом стоји, не би никад ни приметиле. Својим свестраним посматрањем она извлачи човека из узаног круга његових личних интереса и отвара пред њим нове шире видике. Нарочито у друштвеним питањима, која су услед дугог конвенционалног живота могу временом толико да изопаче, да свој прави карактер потпуно изгубе, потребно је да нас наука с времена на време подсети како та питања у ствари и истини стоје. Тако, на пример, природан циљ брака је рађање и одхрањивање деце. Међутим, у друштву, људи се много чешће жене због новаца, или из љубави према некој личности, или из другог неког разлога, него због деце. Наравно да ће се за једног еугенетичара, који има у виду само децу, питање брака сасвим друкчије постављати, но што се оно поставља за оне који се жене због новаца, из љубави ит.д. Тако се исто и питање рада не може на исти начин поставити у науци, на које се оно поставља на пример за капиталисте и раднике.

За науку постоји само тај факт: да се у човечјем организму производи снага, која тежи да се потроши. У науци је проблем рада, у главном проблем трошења снаге, и састоји се у томе: да се нађе начин на који би се снага која се у човеку производи најрационалније могла потрошити.

Поред друштвеног проблема рада, у коме се пита: како ће се највећа добит од људског рада имати, постоји један природан проблем рада, који пита: како ће се човечја снага за рад најбоље потрошити? У друштву се рад сматра само као једно средство, којим се обезбеђује опстанак и долази до благостања; у науци се рад сматра као једна природна функција човека, и то као његова најважнија функција, пошто цео организам због ње постоји. Према научном схватању, рад би пре био циљ човечјег живота, него средство опстанка.

Као што се види, то су два сасвим разна гледишта.

Пошто смо идући за друштвеним појмовима дошли у један потпуно безизлазан положај, не би било сасвим без интереса кад бисмо покушали једаред да пођемо од научне тачке гледишта, да видимо куд би нас она одвела.

По горње изложеном схватању главан покретач човечјег рада била би његова потреба трошења снаге. И радник и капиталиста радили би, дакле, на првом месту зато да своју снагу за рад потроше. Према томе и рад у радионицама био би тако организован и расподељен, како би њиме сваки могао своје потребе рада најбоље задовољити. Сваки би радник бирао онај посао, који најбоље одговара његовим природним склоностима, а тако исто и капиталисте би улагали свој капитал у оне радове, који их највише интересују и за које највише љубави и воље имају. Остварење тих радова био би главан циљ њиховог живота, а богаство би и за једне и за друге било само средство, којим се до циља долази.

Једно такво предузеће имало би карактер спортског или другог неког љубитељског друштва, у коме се удружују људи који исти рад воле, и којима свима лежи на срцу његово остварење, у коме се ради за успех, а не за добит.

Пошто у једном таквом друштву, радници не би радили за капиталисту, но би и он као и они служили истом циљу, они би међу собом били једнаки. Разликовали би се само по својим способностима и оцењивали према успеху и заслугама.

Добит рада не би припадала ни капиталистима ни радницима, него предузећу. Што је једно предузеће богатије, њиме би се и циљ рада могао боље остварити, а у исто време оно би могло својим члановима пружити боље услове за живот, савременија и потпунија средства за рад, и дати им прилике да своје способности боље развију и усаврше. За онога, ко живи зато да ради, то је све што му треба.

Питање је сад: којим се радом човечје потребе трошења снаге могу најбоље задовољити, или другим речима: који је природан рад човечји?

Поред снаге и органа којим ради, човек има још и ту особину да може сам својим радом управљати.

Управљање радом састоји се у томе да се поједине акције тако комбинују, да једном остварене произведу ону комбинацију која се желела остварити. Остварење те комбинације биће циљ рада према коме ће се одређивати шта ће се и како ће се радити. Спојене и упућене у правцу једног одређеног циља, поједине акције ће се узајамно допуњавати, потпомагати и снажити. Што се једном не уради, урадиће се другом, или трећом. Што се у једној погрешило, другом ће се поправити, и тако ће се најпосле морати остварити оно што се хтело.

Свака акција, кад се једном произведе, постаје који узрок, ако се ни чим не спречи, мора произвести један известан број последица, од којих свака доноси своје, ове опет њихове итд. Ако умемо вешто да израчунамо и међу собом комбинујемо последице наших акција, ми можемо учинити да, кад у почетку урадимо неколико добро изабраних акција, њима изазовемо читав низ, по нас повољних последица, које су се саме од себе без нашег учешћа и труда произвеле.

Вештина израчунавања и комбиновања последица, која се у обичном говору назива шпекулацијом, представља можда највиши ступањ вештине рада, јер се у њему заиста са најмање труда могу постићи највећи резултати.

Моћ човечјег рада не налази се у томе што он извршује и израђује неки рад, него што он уме комбиновањем елемената и снаге којима располаже, да оствари оно што хоће. На пр. земљорадник не ствара ни семе, ни земљу, нити својом снагом чини да биљка расте, али вештим комбиновањем семена, земљишта влаге итд., он изазива растење оних биљака, које су му потребне. Из тога би се могло извести, да је природан човечји рад: управљање, организовање, комбиновање. Тежња за влашћу, за надзиравањем, слободом итд., која се код сваког човека налази, не долази од неке себичне жеље да другима господари, него долази просто отуда што је управљање и организовање природан рад човечји. И снага која се у њему производи и аутоматски рад његових органа, биће за њега само средства којима се он служи да би своју природну потребу рада могао задовољити.

Успех човечјег рада не зависи од његове физичке снаге, пошто он може и са природном снагом да ради, не зависи ни од механичког рада његових органа, пошто и машина може те радове радити, него зависи највише од његове способности управљања и комбиновања; — другим речима, од његове способности мишљења.

Своје природне потребе рада човек ће несумњиво најбоље моћи задовољити оним радом који му је највише својствен, а то је: мислени рад. Ми сами знамо колико су нам пријатнији и ако су у ствари тежи они радови у којима имамо нешто да комбинујемо, да мислимо, који изискују нашу саморадњу, од механичких радова који се аутоматски врше.

Пошто је мислени рад једна сасвим друга врста рада, него аутоматски или механички радови, он се не може на исти начин оценити, употребити, па ни искористити.

Морална снага човека не појачава се као физичка повећавањем, него концентрисањем. Што већи број акција будемо успели у истом правцу концентрисати и моћ нашег рада биће јача.

Људи који раде без плана, час једно час друго, растурају узалудно снагу а ништа не постизавају. Међутим, они који цео свој живот посвете остварењу једне идеје, као што су на пр. неки фанатици, генијални људи итд., и све своје акције око ње усредсреде, могу постићи ствари које изгледају, да су изван човечје снаге, и ако су и једни и други можда исту количину снаге трошили.

Тако исто и снага једног друштва не зависи од тога колико чланова друштва има, него од тога, колико чланова на остварењу друштвеног циља раде. На пр. за време неког рата, нама изгледа као да се снага једног народа удесетостручила, а то бива само зато што у томе добу сви осећају непосредну потребу да раде за земљу.

Концентрисање снаге врши се вољом, јер се њоме одлучује шта ће се радити и шта ће се остварити. Воља, која је једна наша морална особина, може се с правом сматрати као најважнија чињеница људског рада.

О неком интенсивном искоришћавању људског рада не може дакле бити ни речи, ако се не ставе у покрет две најважније чињенице његове: ум и воља.

Од куд се можемо надати, да ће радник умети наћи најбржи, најлакши, најумеснији и најштедљивији начин рада, да ће умети свој рад према приликама удешавати и мењати, старе машине усавршавати и нове проналазити, нове моделе за рад стварати, ако не уме мислити, и да ће сву своју снагу у рад уложити, ако он неће и не жели да га оствари?

Једини начин, којим би се данас могла радна снага једног друштва повећати, јесте концентрација радне снаге, која би се могла извести само тако, ако би сви они који раде имали исти циљ рада. Кад би и капиталисте и радници имали исти циљ рада, који не само цело друштво него и цело човечанство има, ми бисмо могли тада постићи максимум људске снаге. Онда се заиста ниједан део снаге не би губио ни растурао, и сва би људска снага била потпуно искоришћена.

Само, да би се то могло постићи, ваљало би наћи један тако општи циљ рада, да би цело човечанство могло на њему сарађивати.

У томе би нам наука о раду могла велике услуге учинити.

Сваком природном функцијом постизава се известан резултат, који се сматра као циљ те функције. Функцији храњења — циљ је исхрана организма. Функцији множења — циљ је одржавање врсте. Тако исто и функција трошења снаге мора имати неког резултата који би био њен циљ.

То би требало да буде задатак науке о раду, да пронађе природан циљ нашег рада. До њега бисмо можда дошли, кад бисмо научно испитали све последице, које наш рад оставља за собом у природи. Према резултатима који се њиме у природи постизавају одредила би се и природна функција нашег рада, као и улога коју он у природи има. Тада бисмо и прави смисао нашег рада разумели, и тек онда бисмо били у стању да организујемо правилно вршење наше природне функције трошења снаге, које би уједно било и циљ нашег живота.

Проблем рада је, пре свега, један природан и моралан проблем, и док се природно и морално питање рада не реши, неће се ни наши друштвени и економски односи моћи средити.

Правда Ристић.

ПСИХОЛОГИЈА И ПЕДАГОГИЈА СПОЛА

I

У данашње послератно доба свуда се види велики покрет и за проучавање спола. Тај велики покрет захватио је и педагошко поље и многа питања у овој области покушали су да реше лекари, психолози и социолози. И у нас Срба, Хрвата и Словенаца огледа се велико интересовање за та интересантна и важна питања као што се то може потврдити радовима Др. А. Ђ. Костића, проф. П. М. Илића и многих других. Овде сам рад да и ја положим један мали део на олтар решавања тога проблема — да истакнем неколико практичких сугестија у психологији и у педагогији спола.

Све до Дарвиновог „Порекла Човековог“, дела у коме је три четвртине посвећено сексуалној селекцији (сполном одабирању), и до безброј студија о методама фертилизације у царству биља, научници нису реализовали велику улогу спола у економији васколике живе природе. На темељу ове позадине, а и после тога, данас огромна литература показује велику и до-

сада скоро не појмљиву функцију коју спол игра у психичком (душевном, духовном) животу људи.

Мислим да ми је прва дужност да истакнем главна врела новог сазнања у овом пољу. После тога истаћи ћу два типична покрета у овој области и онда ћу прећи на некоје практичне тачке које се даду извести из модерне психологије и педагогије спола.

II

Главна врела новог сазнања о сполу могли бисмо свести на ових пет група:

1. Проучавања фаличких религија и њиховог далекосезајућег символизма, чији се трагови не огледају само у свакој примитивној раси, већ и у великим етничким религијама, показују да у извесном степену свога развића човечанство се скоро свуда јако заинтересовало великим тајнама репродукције или рађања, и да су спол и религија увек јако утицали једно на друго тако да се данас искрено осећа да се једно не може право схватити без темељитог познавања другога, и да нормалност и абнормалност у једном случају иде напоредо са нормалношћу другога. Од библијског обећања Авраму, да ако се буде држао своје заветне мисли, његово ће семе бити као звезде на небу, па до сублимације и спиритуализације врховне пасије љубави у Новоме Завету, која је уперена на своју највишу мету, Господа Бога, Библија је једна љубавна прича.

2. Једно друго врело налази се у мање више клиничким студијама сполне аберације почев од Крафт-Евинга и Тарновског па до Хавелок Елиса и Д. Ђ. Стенли Хола. Често пута одвратне и неописиве чињенице у овој области показују первазивност овога инстинкта и, што је још важније, његову неизмерну пластичност, јер скоро сваки део, држање и објекат у природи може постићи главни надражај или експресија еротицизма у первертним природама. Лекција што се овде добија јесте та да ништа нема што би се тако дало васпитати, тако лако егзалтовати или профанисати као овај природни нагон.

3. Медицинска статистика у погледу на обим злих навика у младежи, особито нова проучавања о суштини болести у овој области, а нарочито две главне болести, и њихова профилакса и лечење такође су обогатили наше важно поље о сполу.

4. Студије о социалном злу — његови узроци, његов обим и његове методе контролисања, регулисања, погодних и непогодних

тенденција — све то образује једну огромну главу у области сполног проучавања.

5. Напослетку долазе најважније нове студије о хистерији и сличним психозама према којима је спол корен велике класе феномена о којима се пре мислило да имају друге узроке. Ове студије бацају нове светлости на *terra incognita* женске душе; а психо-анализе Фројдове школе показују шта претераност у једном сполу и репресија у другом сполу може да учини у полусвесним и несвесним регионима душе, регионима који су куд и камо већи и од огромнијег утицаја по здравље и болест него ли свест. И све ово већ обећава да ће нам дати изванредну и јаку диспенсацију саме психологије и педагогије.

III

На темељу горепоменутих студија данас се огледају два јасно изражена покрета: први покрет досада је у главноме заступљен у Немачкој и мотивише се са све то мањом брзином репродукције, што је подстрекло Еренфелса, Форела и друге који отворено говоре да су наши садањи брачни обичаји и разводни закони у таком стању да им је потребна што бржа модификација. Група племенитих и трезвених жена које уређују познати часопис: *Mutterschutz* („Материнска заштита“), и научењаци који пишу за стручни периодични лист: *Die sexuelle Frage* („Сполно Питање“) — два часописа која су посвећени искреном третирању ових области — са одушевљењем и познавањем које до данас беше непознато, много су допринела да се одржала Интернационална Конференција у Манхајму где се после дуге дискусије једногласно усвојило да просту наставу у сполним стварима треба давати свим дечацима пре него ли заврше своје средњешколско образовање. Ово је већ остварено у неколико немачких и американских градова, и у савезу с тиме предузета су многа важна научно-педагошка испитивања.

Од многих других предмета, о којима се расправљало на манхајмској међународној конференцији, једногласног усвајања није било у погледу на питање да ли такву обуку треба давати или не девојчицама у вишим средњим школама. Већина делегата из већине земаља били су мишљења да ту обуку треба давати и ученицама виших средњих завода, али су се мишљења јако разилазила у погледу на то ко би требао да предаје тај предмет: лекари или ко други. Уопште се сагласило да ту обуку

треба давати на дому од стране родитеља, али да су ови још некомпетентни.

Многи делегати верују да би овакву наставу требало предавати васколикој деци *пре него ли заврше* своју нижу средњу школу, и то сваком сполу засебно, а девојчице треба да о томе подучавају женске које су за тај посао нарочито спремне.

Неколико екстремиста препоручују наставу са врло простом и објективном методом, са сликама, описом болести, нешто о чудним прохтевима грешника ит.д.; но већина беху за то да настава о сполу буде индиректнија, у вези са ботаником или зоологијом. Уопште се мисли да су већина уџбеника о сполу и и сувише опсежна и да теже да пажњу претерано задрже на предмету, и да су према томе куд и камо згоднији окрађи листићи. Већина мисли да и ако се извесна општа информација може дати групама, најбољи се ефекти постижу личним разговорима са прилагођавањима на индивидуалне потребе.

Већина школских управитеља беху консервативна, гледајући попреким оком и на фанатизам друштва за чистоту и на држање лекара који су наклоњени да и сувише пуно обраћају пажњу на болести и опасности. Безефективност многих начина етичке наставе да би се ушло у траг изворима овога зла такође се изобличавала од многих. Некоји су, шта више, чак тако далеко отишли па тврђаху да је религија или још боље речено засићена ортодоксија са каквом пакленом ватром у себи најбоље профилактичко и лековито средство за млади свет. Они мисле, да иако не би било награда и казна пошто се умре, ипак би требало предавати о овоме у критичком добу првога детињства, у добу када душа куд и камо лакше реагира верске упечатке него ли и у једној другој периоди живота.

Већина се саглашавају у томе да је проблем поступања са дечацима куд и камо једноставнији него ли са девојчицама; да међу учитељима и у друштву постоји тенденција за скрајност и фанатизам и у овом предмету као и у другим стварима, али да се стара резервисаност мора избегавати, јер прилике модерног, особито варошког живота теже не само ка сполној прераној зрелости, већ и ка аберацији, тако да је равнотежа моралне ситуације у врло великој опасности.

Ово је у главноме резултат најозбиљније и најкомпетентније конференције што је икада одржана о практичним странама ових предмета. Практични Американци пођоше и даље. Они

одмах основаше федерално, национално друштво: Американско Друштво за Здравствену и Моралну Профилаксу, са многим филиалама по свим државама Уније.

IV

Иако је данас доста тешко пуно говорити о психологији спола, ипак се може рећи да главна практичка настојања треба упутити у правцу дугог заокружавања сполног природног нагона и то помоћу јаких и алтернативних дирекција за тај импулс — на пример, атлетика. Дечак који је одушевљено предат свом сопственом мишићном развићу, држећи своје здравље у потпуној мери, дечак који се пуно вежба, који воли да живи и ради у природи, који има бистре очи и свежу комплексију, који воли хладну бању, иде у кревет са нормалним, здравим замором, ит.д. — зацело неће бити занет сексуалношћу. И ако, поред тога, дечак имаде јако и право интелектуално интересовање било које врсте у школској наставној основи или изван — ако он воли машинерију, музику, уметност, књижевност, или ако је занет здравим интересовањем за нечим што је религијско — он је још приступачнији да буде честит и врли младић.

Педагози ни дан данји не могу потпуно да реализују да млади свет *мора имати нечег што га одушевљава и диже.* Некоји су препоручивали, шта више, и сентименталне љубавне приче за девојчице, а приповетке о дивљачким авантурама за дечаке. Дошавши до другог физичког или духовног доба у периодама за време тринаесте, четрнаесте, петнаесте, шеснаесте, седамнаесте, осамнаесте и деветнаесте године, т.ј. у доба када се срце и капацитет крвних судова брзо проширује, младеж и омладина ступа у фазу здравог и свежег еротизма. Из многих врела психолози и педагози долазе до убеђења да су најбољи напори у свим областима у виталној вези са сполом, да многе, ако не и већи део најбољих ствари што су могуће за младеж, долазе од психичких секундарних сполних особина.

С друге стране опет. сполне грешке — па и оне које лекари налазе да је тешко пронаћи помоћу физичког испитивања — испољавају своје главне лоше упливе у томе што изазивају грозну апатију, поремећују способност обожавања, довађају до осећаја *nil admirare*, до блазираности *(blasé)*, до индиферентног стања духа и морала према чему ништа нема на овоме свету што би било вредно херојског настојања, самопрегоравања или срдачног одушевљења. А онде где се све ово сматра као лоша форма, ту постоји опасност.

Проучавање доба адолесценције (особито стручне студије Д-р Ђ. Стенли Хола у његовом класичном делу у две дебеле свеске под насловом: *Адолесценција: њезина психологија и њезини односи према физиологији, антропологији, социологији, полу, злочину, религији и васпитању;* Њујорк, Аплетон и Комп. 1904, стр. 589 и 784, показује да природа у овој периоди отвара велики резервоар развојног моментума у свим правцима, да главна задаћа васпитања није као оно проблем иригације где се похрањују резервоари извора и канализира вода тако да се широка поља приправљају за жетву; младеначко зло дубоко зарезује у душу и ствара широка поља пустиње!

И тако питање, како да се господари и искоришћују енергије што их данас психологија сматра као сексуалне појаве, које су најдрагоценије благо и вредно да се сачува човеку, јесте баш главни проблем васпитања — и моралног, и интелектуалног, и религијског, па и индустриског.

V

Што више знадемо о сполним болестима, тим их горим чинимо по тело и душу, по индивидуу и поколења, — што више знадемо о сексуалним манама које не резултују у болест и које нису претеране, тим мање налазимо да су им опасни перманентни ефекти.

Природа гледа кроз прсте па праштa и заборавља много чега. Стара литература застрашавања која се некада употребљавала и у књигама за младеж, данас има само историску вредност. Па и најмудрији помагачи младим девојкама које су заведене доказују да није ове извештачене социјалне стигме оне се не би и не би требале сматрати као посве изгубљене, већ, ако би се право упутиле, оне би могле и хтеле да попуне корисна места у свету, и да су многе од њих доста храбре да задобију и највеће поштовање од свију оних који их симпатетички познају. Овде, барем, вреди она златна француска реч: *tout comprendre, c'est tout pardoner;* и заиста, овде треба много опростити а често пута и све.

Данас баш треба реализовати да сви наши дечаци и девојчице морају проћи кроз *Sturm und Drangperiode* где су старе идеје о апсолутној чистоти у мислима, речи и делу просто немогуће; да су резервност и чедност кореспонденти са многим агенцијама искушења да се поклизне у врлини, и да на дну

душе свакога човека и жене лежи дубоко уврежена склоност да се у других осуде грешке против којих су се они сами борили; да не постоји изузетак да не тежимо да другима приписемо оно што је исто тако велика наша жеља да изналазимо грешке с којима смо се увек борили у нама самим; и нема веће делузије од оне која верује да када оштро осуђујемо друге тиме тежимо да се што боље учврстимо у врлини. То је куд и камо дубље него ли хипокризија, и ако се ово огледа у оних који привидно осуђују своје сопствене тајне мане у другима.

VI

Да завршим. Пробациона периода од осам, десет па и од више година, од почетка доба пубертета па до потпуне зрелости и биолошког нубилитета, све то теже пада. Слободно се може додати, да услед захтева модерног и послератног живота, устручавање и највећа практичка чистота никада нису тако неопходни као баш данас, ако је наша држава и наше словенско племе радо да живи и напредује.

Како је схваћен и снабдевен телесни и психички режиман ове раскрсне периоде живота, може се узети, према мом мишљењу, као данашња најбоља мера свака људска институција, обухватајући овде и дом и школу и религију.

Опасна периода долази по нашу младеж често пута са потпуним изненађењем, пре него ли је почело да ефективно делује знање и морално устручавање намењено за контролисање овога природног нагона.

Баш данас је доба када сви треба да смо свесни не само о опасностима већ и о тако рећи неограниченим могућностима и потенцијама што су по среди.

Кад се на американским педагошким факултетима отварају и нарочите катедре за сексуалну педагогију, онда би и код нас требало барем основати једну организацију у којој би се практички настојало да се стекне боље схватање и поступање с нашом младежи у једној њиховој опасној периоди. То друштво могло би се здружити и са којим садањим друштвом које се бави заштитом наше младежи и омладине. Друштво у коме би се реализовала свесрдна кооперација свих наших учитеља, професора, лекара и социолога у проучавању великог сполног инстинкта у наше младежи и омладине, заиста је велика потреба данашњег времена, па ма како неки уображавали да би овако моћна организација била у стању да уводи нове „моде“ на рачун

старих добрих обичаја. Док други народи имају силесију подака о испитивањима овог природног нагона, наша југословенска психологија и педагогија је и дан дањи на својим најнижим гранама. Искрена дискусија и темељно ботанисање или сабирање факата за ову дискусију јесте први корак у правцу југословенске сполне психологије и педагогије.

Њујорк. **Д-р Паја Радосављевић.**

СОЦИАЛНА ОРИЕНТАЦИЈА ЖЕНСКОГ ПОКРЕТА

Тешко је одредити са довољно тачности који захтев се налази на почетку женског покрета за ослобођење. Је ли то жеља да се отресе мужевљеве тираније, или тежња да се ослободи понижавајућих законских прописа, или је пак ту била већ изражена идеја о једнакости полова, идеја ваздушаста и слабо оивичена. Пре би се могло рећи да је покрет за еманципацију жене, или феминизам, пошао од ове врло нејасне и ако силовите идеје о апсолутној једнакости полова, и да се тек временом дошло до једног практичног, прецизног и остварљивог програма. Као у свима друштвеним покретима, у феминизму се почело са утопијом, да би се, после више од сто година, приступило озбиљном испитивању економских, социалних и културних чињеница, у циљу јасно обележене делатности. Данас феминизам, рекло би се, напушта свој идеолошко-утописки сутерен, и пење се на спрат позитивних реализација. Од филантропског, опште-човечанског, универсалног, феминизам постаје рационалан и социалан.

Када су Condorcet, а после њега Stuart Mill и Mary Woolenscraft, почели заступати женска права, они су пошли од апстрактне идеје да између жене и човека као душевних и мислених бића нема никакве разлике. Рођен из те идеје, феминизам је у почетку био и дуго остао један чисто идејни покрет. У вишим сферама друштвеним, које су се једино могле уздићи до спекулације, та идеја се одржавала, неговала и ширила као и све хуманистичке мисли којим се хранио цвет углађеног света у осамнаестом веку. Није чудо што је у непосредној близини жена као

госпође Roland, de Sévigné, de Maintenon, de Montespan и других никла идеја о једнаким способностима жена и људи. Кад се још зна да су први духови тога доба, Rousseau, Voltaire, Diderot не само признавали ту равноправност већ је јавно истицали, није чудо што се у књижевним салонима лепих жена ударио темељ једном покрету који данас почиње да таласа већу половину људскога рода. Зацело су друштвене прилике тих година већ биле направиле велики пут од оних у средњем веку, али се мора истаћи да је талас женске еманципације пловио само по површини. Дубоки слојеви су још били остали нетакнути.

Требало је да се раздува силовити ветар Велике Револуције, па да жене из народа пођу у велике вароши и да изиђу на поље јавног живота. Не више мислима, стилом и отменошћу, већ животном енергијом, жилавом борбом са непријатељима младе Републике споља и унутра, оне су показале да су кадре стати уз људе, за зло и за добро. Из теорије, феминизам је улазио у живот. Конституанта и Конвенција чине уступке женама, и ако још врло скромне, али то је још све само на површини, у главама неколико доктринара. Стварно, жена још није ушла у вртлог привреднога живота, и сва политичка и грађанска права су за њу луксуз. Ма колико била одушевљена за људску правду, Елодија из *Богови су жедни* Анатола Франса, ни из далека не дели револуционарну веру свога вереника Евариста Гамлена. Њу је одвећ мало додирнуо оштри ваздух спољашњега живота, и она остаје за својим плетивом као и већина њених другарица.

Зато је Револуција тако мало учинила за жене. А и те мале уступке одузима им Прво Царство и Рестаурација. 1830. и 1848., жене ће се поново пробудити са револуционарним покличима младе француске буржоазије и малобројне али очајне радничке класе. Побеђене заједно са револуцијом, жене из свих напора извлаче само две добити: стварање женских гимназија и женских виших основних школа. Опет само за више кругове. Тако ће бити све док женске захтеве не узме као своје индустриско радништво, и жене ће освајати реформе само у толико у колико ове чине део практичног програма радничке класе.

При том, жена све више продире у привредни живот, гоњена потребама опстанка. Девојке без мираза, жене сиромашних људи, удовице, неудате, улазе мало по мало у јавне и приватне службе, у фабрике и радионице, или раде код своје куће за рачун великих и малих послодаваца. Друге, енергичније или срећ-

није, почињу се бавити трговином, иду пред суд као сведоци, купују и продају. Грађанска права су у главном освојена; остаје да се освоји политичка равноправност са човеком. И ова тачка феминистичког програма још би дуго чекала у архивама парламената и клубова, да није дошао светски рат и из основа пореметио односе међу људима и међу половима. У неких тридесет земаља жена данас има главна или сва политичка права, а међу овима право да гласа и да буде бирана. Ова борба је почела око 1870, и данас још није свршена. Али већ се можемо питати: какве резултате је дало учествовање жена у парламентарном животу? Како се жене опходе према својим новим правима? Шта уносе оне у изборна тела?

Не улазећи у ближе испитивање појединих примера у свету, допуштено је формулисати један општи закључак на основу података који нејасно али у великом броју стижу из свих земаља где су жене већ гласале У Америци и у Немачкој, у Енглеској и у Русији, у скандинавским земљама и у Аустралији, жене су узеле учешћа у јавном животу, али до сада ни саме нису показале превеликог интересовања за парламентарну борбу, нити су у раду дотичних парламената дале доказа о чврстој вољи да утичу на ток послова. Нећемо помињати случај оне девојке која је у америчком конгресу плакала док су остали чланови гласали против уласка Америке у рат или за улазак. Изгледа да су нешто активније биле жене у агитацији за забрану алкохолних пића, у Америци и у Шведској. Од 1918. године, женама су отворени немачки и руски парламенат, али немамо утисак да су својим учешћем дале један нов правац, или бар акцентовале једну ориентацију.

Може се претпоставити, с правом, да је експеримент био одвећ мало трајан, и да треба сачекати. Жене сада пролазе кроз период политичког шегртовања. То је несумњиво тачно, и ми не бисмо никоме допустили да из досадашњег искуства закључи да је жена неподобна за политичку делатност. Ми се не слажемо ни са онима који жене хоће да пусте у општинске одборе, али не и у законодавна тела, а још мање у владу. Не мислимо порећи женама ни научничке ни уметничке подобности, као ни способност да владају већим колективитетима него што је породица. Знамо и то да су жене на послу приљежније него људи и да ове у многим занатима и службама истискују својом очигледном супериорношћу. Не зебемо толико ни од моралне зависности

жене коју су опазили сви психолози — истина мушкарци — услед које су оне, рекло би се, осуђене вечито остати у извесној потчињености човеку. „Многе жене, говорио је велики угурсуз Mazarin, биле би способне управљати једном краљевином, али се ваља јако бојати да се не даду подјармити од љубавника који не би умели надзиравати туце кокошију.“ Кад не влада снагом и памећу, човек би, на тај начин, имао владати својом глупошћу...

*

Само, посматрајући чињенице, долазимо до закључка да се жени отвара једно много шире и много плодније поље него што је политика. То је друштвена делатност, или *социална акција*. Може се рећи без страха да политички живот не губи много ако су жене одсутне: — оне у осталом у великој већини и у најкултурнијим земљама или не ридају што су без права гласа или се слабо користе тим правом. Могу уметничке и књижевне академије још дуго остати без жена, а човечанство неће пропасти: „не видимо шта ће блуза са зеленим палмама, деколтирана или затворена, додати животворној чистоти од које зависи опстанак расе“, каже духовито г. Paul Souday одговарајући г-ђи Aurel која води кампању за примање жена у Академију или за оснивање једне женске академије. Не мислимо чак да је апсолутно потребно за правилно функционисање друштвене машине да жена напусти кућу и да ради послове до сада намењене мушкима: модерна техника непрестано умањује број људских руку потребних за производњу, и можда ће економски развитак вратити жену домаћем огњишту одакле је он истргао. Али има брига које нико не може гајити тако свесрдно као жена: то су бриге *друштвене консервације*, очувања друштвенога здравља и друштвеног морала. Ту је жена незамењива. У оној истој мери у којој су жене скоро редовно консервативне и чак назадњачки настројене у политичком и техничком погледу, у тој мери су оне срећно обдарене да чувају друштвене тековине. Ако се може рећи да је човек рушилац и стваралац по природном нагону, несумњиво је да жена носи у себи неодољив инстинкт консервације. Зашто нагло гурати жену законским прописима у послове где ће можда само кочити слободан развој, ако је она одређена, — било природом, било досадашњим друштвеним животом, — да чува благо стечено од ранијих генерација и да спречава узалудно расипање живих снага.

Овим не кажемо да женама треба одузети ма које стечено

право, или им одбити ма који захтев на области јавног живота: сва врата им ваља широм отворити, јер то захтевају највиши интереси друштвеног напретка. Већ у индиским законима Ману стоји тешка реч: „На пропаст је осуђена породица где жене живе у понижењу“. *Сва права, дакле, и све дужности, у начелу!* То значи: женама дати једнаке могућности за развијање свих способности, политичких и економских, уметничких и филозофских, чак и војничких ако се код неких појави нагон рушења. Али покрети за женска права не могу се зауставити само на освајању оних места која су данас искључива привилегија човека-мушкарца. Ми чак идемо даље: да би остварили цео свој програм, да би учешће жена дало своје пуне плодове, нужно је да се она припреми за нове функције. Кад траже живље учешће жена у политици, феминисти изражавају наду да ће се њиховим присуством политичке нарави ублажити, узвисити, прочистити. Политички живот је данас срозан у каљугу партизанства, личних освета, корупције, и ваљда ни једна грана људске делатности не вапи тако очајно за честитошћу и за искреношћу. Жене би одиста могле донети оба та елемента, јер их носе на дну својих душа. Али нека се запитају феминисткиње: неће ли женама, кад је виде из близа, политика огадити као што је огадила првим умовима у свима земљама? Верују ли да ће жене бити у стању борити се са подваљивањима, интригама, подметањима и свирепим осветама које су обичне појаве у данашњем политичком животу? Мисле ли да ће само присуство жена бити довољно да материалистичку и грубу политику учини спиритуалном и племенитом? Искрено да кажемо, нама то изгледа немогућно са данашњим женским елементом.

Одмах долази примедба: зар су сви људи којима је опште право гласа допустило приступ на биралиште зрели и спремљени за своју грађанску дужност? Нису. Зато тако и функционише тако звана демократија, или влада сувереног народа. Зато државе воде скоро редовно мале клике заинтересованих политичара или снажне групе индустријалаца и финансиера. Народ нити изражава своју вољу, нити, кад је некако изрази, његова воља дође до речи у важним питањима јавног живота. Никаква контрола не постоји, и не може постојати при овако склопљеном друштвеном строју, над радом народних представника. Шта ће поправити голо присуство жена, неуких и неспремних? Донеће само једно разочарање: ако нада у жене изневери, у шта ће се онда веровати?

Социална акција — рад у стручним организацијама, културним установама, васпитним, заштитним и критичким, рад широм целе земље, у свима друштвеним слојевима, хоризонтално и вертикално, — то је најбоља ако не и једина школа за плодно учешће у политичком животу. Пре но што добију политичка права, па кад их и добију, жене се не смеју занети варљивом сликом парламентарне делатности, која је више спољашња него стварна и битна за живот нације.

Не би нам било тешко набројати стотинама социалних функција где би жена могла извршити одлучан утицај у смислу савесности, чистог рада, и узвишене инспирације. Данас се сви послови гледају под углом социалности, и свака жена би на свој посао могла применити то мерило. Поменућемо само два примера, ради илустрације наше мисли.

На последњем Међународном конгресу за морално васпитање, у Женеви, нарочито је био запажен један реферат г-ђе **Pieczynska** из Берна, који носи овај занимљив наслов: *Социално васпитање нашег материнског инстинкта.* Са необичном јасношћу и са великим бројем података, референткиња је развила разне етапе социалног васпитања кроз које треба да прође матерински инстинкт да би дао свој најбољи принос. Конгрес је усвојио овај план: 1. Домаћинство; 2. Одгој деце (пуерикултура); 3. Припрема за улогу васпитачице. Многе установе већ су предузеле ту сасвим одређену мисију да спремају мајке; посао скроман али суштаствен за друштвену целину.

Други пример, мање општи, пружа нам познати француски лекар, професор **Calmette,** који издаје **L' Infirmerie Française.** Овај часопис има за циљ да формира болничарке са потпуном техничком спремом и са професионалном свешћу достојном њихове тешке улоге. По његовом плану, посао болничарке треба *социализовати:* болничарка се не везује за болесников кревет, већ добија социалну улогу; она улази у живот породице и вароши. Не негује само, већ шири јавну хигијену, спроводи јавну помоћ; постаје општим квасцем здравља и моралности. Хигијена, здравље и моралност не иду једно без другога. Тако схваћен, болничарски занат постаје скоро раван лекарском, и приближује се учитељском. У место да њу траже болесници, она открива болесне, упознаје их са њиховом бољком и даје лек или савет. Њена мисија постаје део јавног рада.

Исти метод посматрања би се могао применити на сваки

посао, на све занате без разлике. Да ли се несимпатична борба око мандата или смешно утркивање око једног положаја може упоредити по својој лепоти и важности са овим високим социалним радом? Женска удружења ће испунити свој задатак само ако својим чланицама буду осветљавале социалну страну њихова позива, тицало се то „обичних жена“ које остају код куће и чувају своју децу, или жена које продају своју радну снагу. Ако кроз позив уђу у живот, њихов утицај ће бити неодољив, јер је насушан као хлеб и вода.

Драгољуб Јовановић.

О ВАСПИТАЊУ НАШЕ ЖЕНСКЕ ОМЛАДИНЕ[1])

Време у коме данас живимо могло би се с пуно права назвати *време раскрсница*. Раскрсница у многом погледу: политичком, економском, моралном, па дакле и *васпитном*. И као што се на свакој раскрсници застане и одлучује којим ће се правцем поћи, тако смо и ми данас на једној раскрсници и треба добро да промислимо којим ћемо правцем поћи. Од тога ће зависити наша будућност, можда за читав низ година, а тај правац може да буде и судбоносан за цео наш народни и друштвени живот. Нарочито *правац васпитања* једног народа од толиког је пресудног значаја и заслужује да му се поклони највећа пажња.

Под васпитањем разумемо обично *морално васпитање*, разумемо ону осећајну страну народног живота и великих особина.

У ужем смислу зовемо васпитачима оне који се нарочито баве васпитањем омладине. У ширем пак смислу васпитачи су сви они који ма у ком погледу имају утицаја на своју околину, па било то на децу или на одрасле. А као васпитну средину, подразумевамо ону средину, у којој живимо и у којој радимо, и која на нас утиче и оставља на нама јасне трагове својих добрих или рђавих утицаја. Као најглавније васпитне чиниоце рачунамо дакле: дом (родитељску кућу), школу или радионицу и ширу околину (друштво) у коме се крећемо.

Родитељска кућа је први и најважнији васпитач, а природни васпитач је у кући мати. Она је прва васпитачица свога детета, њен утицај се највише и најдуже осећа.

---

[1]) Предавање држано 1 априла 1923 у Женском Клубу у Београду.

Школа а још мање радионица не брину се много о васпитању, њихов је позив више да даду стручну спрему, више да науче него да упуте и васпитају.

Али зато не мање утицаја има све оно што долази између дома и школе, све оно са чим дете па и ми одрасли долазимо стално у додир. Та околина можемо одмах рећи, утиче више штетно на васпитање, нарочито улице, улични живот и јавни локали, овакви какви су. Ми имамо још врло мало правих васпитних установа како за децу и омладину, тако и за одрасле. Наша друштва основана приватном иницијативом представљају једине васпитне установе; али она су још врло слаба и њихов утицај више се простире на један ограничен број места, поглавито на неколико већих градова.

Због велике важности васпитног задатка, ми се не смемо ограничити на мали број стручних васпитача, васпитачку дужност у најширем смислу треба да узму на себе сви јавни радници, сви школовани људи и све установе. Сваки у свом делокругу и на своме послу може васпитно утицати и учитељ и наставник, као и свештеник, лекар као и судија или ма који јавни службеник, подједнако и људи и жене.

Ипак рекли бисмо да су жене за васпитачки посао нарочито за васпитање деце, и најпозваније и најспособније.

Васпитач треба да има за свој посао спреме, истрајности, стрпљења и *љубави*. Мати и жена може имати по природи највише љубави и истрајности у своме васпитачком послу, треба само да има и спреме, и од ње ћемо имати идеалног васпитача.

Онај ко васпитава треба да познаје добро дечју природу опште, треба да зна и да разликује разне типове наше деце, њихове способности и наклоности, треба да познаје прилике којима деца живе и расту, и треба тачно да зна шта хоће. Сваки васпитач треба да има план по коме ће радити.

Многи психолози су поредили ступње дечјег развића са ступњима развића човечанства и налазили су веће или мање сличности. Неће бити без интереса да вам овде изнесемо једну такву таблицу упоредног развића. (Види таблице на стр. 315).

Од великог интераса би било да се наши васпитачи позабаве посматрањем и утврђивањем типова наше деце како у варошима тако и на селима.

Најповршнији посматрач може на улицу уочити разне типове наше мушке као и женске деце. Вас ће без сумње највише инте

СТУПЊИ РАЗВИЋА ЧОВЕЧАНСТВА

I	Најстарије доба дивљаштва	храњење плодовима и корењем	појава артикулисаног говора
II	друго доба дивљаштва (ловац)	риболов, изум ватре, лов, лук, стрела	сеоба, обожавање ватре, подела рада, митологија
III	прво доба варваризма (пастир земљоделац)	грнчаство, сточарство и земљорадња	постанак насеља, домаћа радиност аграрне установе феуд
IV	друго доба варварства (трговина)	проналазак и употреба гвожђа	писменост, градски живот, вештине

СТУПЊИ РАЗВИЋА ДЕТЕТА

I	до 3 године *пузавац*	Пуже по земљи мење све у уста	Почиње говорити *(доба инстинкта)*
II	од 4—12 *ловац*	Боји се страних лица, наклоност лагању, изговарању радозналост, несташност, мучи животиње	Игра жмуре, хајдука, војника, робова *(доба подражавања)*
	од 9—16 *пастир, вртар*	А. Воли животиње, прави збирке, појављује се појам приватне својине. Б. Воли да гаји биљке, да штеди	А. Гаји животиње, прави колебе, зида, игра детективске игре. *(доба прилагођавања)* Б. Бави се вртарством, кућанством посматра, романтично расположење, оснива друштва. *(доба задружног рада).*
IV	од 16 на више *трговац*	Воли да троши новац, развија се себичност и трговачки дух	Размена, продаја, позајмице, израђивања *(доба фактора)*

ресовати девојчице које сретате или с којима долазите у додир. И ви сте могли запазити скромну ученицу са витицама, која жури у школу са читавим товаром књига, али сте опазили и њену другарицу која већ постаје прерано „дама“ и воли да имитира даме и у понашању и у одевању. Могли сте видети мале раднице које су у опасности да поклизну и које већ личе по спољашности и понашању на кокете.

Напоредо с проучавањем ових типова треба да иде и проучавање прилика у којима живе и расту деца и омладина и да

се пронађу узроци због којих наша омладина а нарочито женска не иде увек добрим путем.

Испитујући нашу средину наћи ћемо да има појава које су заједничке не само код нас већ и на страни, али има појаве које само за вароши или само за села.

Од општих појава које јако утичу на нашу омладину и њено развиће као и на цео наш живот пре свега су последице рата. У погледу васпитном ратови увек штетно утичу на народе. У ратовима се развијају у колико херојски подвизи и високо схватање дужности и самопрегоревање, у толико се извијају и сви ниски нагони, себичност, дивљаштво, нагон за отимачином, насиљем и пљачком. Све се то преноси на децу и омладину која живи и расте под тим импресијама и која често и сама учествује у томе свету. За време ратова и дуго још после тога деца су била остављена готово сама себи. Поремећај редовних прилика, често разорен домаћи живот, тешке материалне прилике, депресија и губитак душевне равнотеже остављали су дубоке трагове и на дечјој души. После рата прилике се нису могле брзо и потпуно повратити у првобитно стање. Остало је пуно трагова које и данас опажамо и који и данас дејствују. Отежан живот упутио је сву пажњу старијих на то, како ће што више зарадити да би могли опстати. У тој журби за зараду врло се често заборавља — породица и занемарује васпитање деце.

С друге стране, поред тешкоћа за живот, као последице рата, развија се прохтев за уживањем, који често пута толико обузима родитеље, да им готово ни мало времена не остаје за васпитање и старање о својој деци.

Наше друштво у опште изгубило је много од свога патриархалног начина живота.

Али изгубивши њега, није ништа боље стекло, што би га могло заменити и тако и ту стојимо на *раскрсници* изгубивши старе солидне основе морала, а не стекавши и подигавши нове. Ми нити смо религиозни нити смо толико зрели да би нам једна здрава морална филозофија могла заменити религију. И варош и село су више празноверни, лишени традиција и одвикнути од старих добрих обичаја. Модерни живот и западна култура допире само у изобличеним облицима, више штетна него корисна.

Што се специјал о тиче наших вароши, оне су постале врло неподесне средине за васпитање омладине. Губитак моралне равнотеже, очајна борба за опстанак, страст за уживањем,

мода, оскудица станова и одсуство хигиене и хигиенских установа, а уз то немар и неразумевање многих родитеља скупа утичу врло штетно на одгој наше деце.

Школе у варошима као што је напред поменуто нису још довољне ни подешене да узму пуног учешћа у васпитању деце и омладине. Приватна друштва за физичко и морално васпитање омладине још су и сувише слаба да могу у већим размерама корисно послужити. Што се тиче нашег села, оно и у погледу васпитања омладине као и у сваком другом просветном и културном погледу је запуштено, заостало и остављено само себи. У њему владају још исте заблуде, незнање, непросвећеност и суровост.

И село губи своје патриахалне обичаје, али на место њих долази му из града само поквареност, и оно подражава варош само у ономе што је најгоре. Исто онако као што се губи лепа и постојана народна ношња и на место њено долазе накараде од неукусне и лоше материје, тако исто и село прима онакажене варошке навике, које га још више уназађују и упропашћују.

Наше социална, просветна, здравствена политика можемо рећи не постоји, не постоји бар у ономе европском смислу, и ако што под тим именом постоји, то је само једна стерилна бирократија која никаквих стварних резултата нема, која никакав здрав и плодан рад нема да нам дâ.

Најзад треба да знамо тачно шта хоћемо:

Ми хоћемо складно-уравнотежено, морално, телесно и интелектуално васпитање нашег подмлатка. Ми хоћемо да се таквим сходним васпитањем одгаји једно здраво и за живот способно поколење, које ће од мушке омладине створити корисне чланове друштва и добре и савесне грађане, а од женске омладине добре домаћице, матере и васпитачице свога народа.

У колико је важно у опште васпитање нашег подмлатка, у толико је нарочито важно добро васпитање женског подмлатка.

Жена у људској заједници представља консервативног члана те заједнице т. ј. оног члана који је од претежне важности за одржање (консервирање) расе. Она је и у другом погледу више консервативна од човека. Она је на тај начин чувар традиција и чувар обичаја. Жена је осим тога у погледу својих осећаја много изразитија. Љубав, мржње, страх, срџбу, сажаљење изражава јаче и осећа дубље. Због тих својих особина

је више способна за тих породични живот и васпитача деце него за јавни живот у коме више губи него што добија. Жени као васпитачу обдареном добрим васпитачким инстинктима потребно је само спреме за тај позив, и од ње може да се створи идеалан васпитач народни.

Најзад, остаје нам да се позабавимо како, на који начин може да се практично ради на васпитању омладине.

Овога пута упознаћу вас с једним начином и једном организацијом коју добро познајем и која је свуда где је била примењена дала одличне резултате, што је и за наше прилике може најбоље да препоручи.

Тај начин васпитања је *скаутизам.*

Задатак скаутизма (Савеза Извидника и Планинки) је:

1) да свестрано и складно подиже и виспитава народну омладину за корисне чланове друштва и добре грађане;

2) да омладину заштити од свих штетних утицаја рђаве околине;

3) да је упути добрим правцем и спреми за живот;

4) да проповеда братство и мир међу народима.

Овај задатак се постиже образовањем *карактера* и то: а) навиком за заједнички и користан рад, самопоуздање, послушност, љубав и правичност према ближњем, б) службом општем добру и в) старањем о своме развићу и хигиенском начину живота.

Начела Савеза изражена су у *обећању* (завету) и *законима.*

Сваки извидник и планика обећава на часну реч да ће испуњавати своју дужност према Богу и отаџбини, да ће свакоме помагати и да ће се управљати по извидничким законима. Закони су: 1) Извидник говори увек истину, 2) Извидник је користан, 3) Воли ближњег и брат је свакоме извиднику, 4) Учтив је, 5) Поступа лепо са животињама, 6) Зна да буде послушан, 7) Увек је расположен и добре воље, 8) Раден и штедљив, 9) Трезвен и не пуши дуван и 10) Чист је у мисли, речи и делу.

Лозника: је „Буди спреман“.

Оснивач скаутизма ђенерал Баден-Паул, и ако војник по занимању важи данас за најбољег практичног педагога. Он је тачно прозрео душу детињу и створио један систем васпитања који данас има да послужи као најбоља допуна школском и домаћем васпитању.

Његов циљ је сасвим јасан, а методе су просте и баш зато

лако изводљиве и дају одличне резултате. Завет, лозинке и закони нису написани само да се знају на памет већ да се дечаци и девојчице одиста по њима науче живети. Скаутизам за разлику од свих других друштава за гимнастику и телесно развиће, хоће да омладина вежба скаутизам не само на састанцима, у вежбаоници, на излету, већ преко целог дана и код куће, и у школи и на сваком послу. На састанцима њој се дају само упутства како ће радити преко целог дана. Скаутизам као што је речено тежи да код омладине развије карактер и умне способности, уметност и довитљивост у послу, хигиенски начин живота и да развије осећање потребе да буде користан и да послужи општем добру. Све своје вежбе врши у виду игара, утакмица, оно што је за дечји узраст и разумевање најприступачније. Тиме се на један прост начин постиже да се развије осећање дужности, самодисциплине, одговорности за оно што уради, али му се зато даје и прилика за самосталан рад Морално васпитање изводи се не придикама већ практичним васпитањем чинећи другом добро. Бављењем у природи, посматрањем природних појава, гајењем животиња и биљака постиже се развиће чула, развиће празог религијског осећања да смо чланови, саставни део велике, моћне природе и васионе. Близак додир и свежи дах природе обнавља и лечи нас од кужне и прашљиве варошке тишме и даје нове снаге и полета за рад и живот. Скаутизам проповеда љубав и оптимизам. Он своје питомце спрема, челичи и оружа их добром вољом да лако и с осмехом поднесу све тегобе у животу, да их не осете као тегобе, већ да осете задовољство што су једну препону савладали, што су над сваком тешкоћом триумфовали.

Скаутизам обухвата омладину оба пола. Он има за сваки узраст нарочити систем. Од кад се дете одвоји од мајчина крила и пође у школу па све до дубоке старости може се скаутовати.

Вас ће свакако највише занимати како се изводи обука код женске деце по скаутском начину. Женску омладину као и мушку дели саутизам на три узраста: од 7—11 година, од 11—16, и преко 19 година. Прве бисмо назвали пчелице, друге планинке а треће станарице (вође). С првима се играмо, с другима се ради, ствара, а треће постају спремне васпитачице.

Скаутизму се чине разне замерке. Прво, да није национална организација. Скаутизам који је раширен и примљен у целом свету, свакако не представља ни за нас никакву опасност од поенглезивања. На против, ми схватамо да је сваки добар рад

ПРЕГЛЕД ОБУКЕ ПЛАНИНКИ

Доба	Карактер и умне способности	Умешност и ручни рад	Здравље и телесно развиће	Служба ближњем
Пчелице 7—11 год.	Обећање и закони, народна застава, чворови, значарство, компас, збирке	Шивење (поруб, крпљење), прављење лутака, ложење ватре, кување чаја, певање, плетење корпи	Чистоћа (нега зуба, руку и ноката, ногу итд.). Дисање, лоптање, пливање, заједничке дечје игре	Основи прве помоћи, рад у кући, путоказ
Планинке 11—16 год.	Обећање, закони (тумачење), познавање природе, трагови, штедња, ориентисање, музика, астроном-тумач	Кување у пољу и у кући, шивење, вез, нега болесника деце и старих, вртарство, глачање, прање, фотографија плетарство	Трчање, скакање игре, тоциљање, санкање, лична и домаћа хигиена, мостови, точак	Прва помоћ, путоказ, спасавање при пожару и несрећним случајевима, служба при установама добротворним (за децу итд.)
Старице (вође) преко 16 год.	Клубови за међусобно усавршавање и вештине, обука неписмених, домаћинске школе, обука деце (васпитање), опрема	Стручно образовање: за домаћинство, књиговодство, шивење, кројење, аматерства	Друштвене игре у пољу и на дому, излети, путовања, веслање, посећивање установа и изложби	Рад у организацијама за добротворне сврхе, обука женског подмлатка

— националан рад. Скаутизам се има прилагодити у сваком народу његовим обичајима и карактеру.

То се чини и код нас. Неке је страх од униформе скаутске. А какво је одело које носимо данас и људи и жене, је ли то национално одело и од кога смо га примили?

Скаутска униформа је хигиенско и практично одело за рад и за излете. Оно је при томе и укусно и својим разноврсним и разноликим значкама примамљиво за децу. Јер деци не треба апстракција већ опипљивих и чулима приступачних знакова. Њима се служи и војска која је, примећујемо, најсавршеније организована установа.

Сваки корак на скаутским степеницама обележен је једним малим знаком. Ипак старији, који суштину скаутизма могу потпуно схватити, не носе никакве друге знаке ни значке осим извидничког знака. Осим тога скаутизам исто тако као и друге установе и друштва (соколска) дају словенску солидарност у свом Савезу словенских извидника и планинки где су Пољаци, Чеси и Руси.

Данас су више него икад потребне свакоме народу и међународне везе, скаутизмом се стварају баш те везе омладине, који у исто доба приповеда и мир и братство међу народима.

Према томе, скаутизам има један леп и племенити задатак да изврши у будућности: да уравна међународне сукобе и припреми и васпита нова поколења човечанства која ће боље схватити вредност трајног мира и добрих међународних веза и односа.

Скаутизам као и све друге организације које се баве моралном и физичким васпитањима омладине треба да постану *расадници* помоћу којих ће се васпитно утицати на народну омладину и који ће окупљати све пријатеље наше деце и омладине као добровољне сараднике.

И ми ништа друго не тражимо до те добровољне сараднике који ће у исто доба чиннти и једно добро дело и који ће и сами радећи за омладину и с омладином постати тиме бољи и задовољнији.

Да завршим речима једног Енглеза (Glasworthy) „Свакодневно пуштамо хиљадама малих бродова без моста, без крме и без једрила у незнан једног магловитог мора. Многи од њих ће пропасти ако њима не управљамо.“ Немојте да допустите да нашом кривицом, пропадне и један од тих малих бродова који сваки од њих представља по једно наше дете које пустимо у живот без васпитања.

На нама је да им пружимо пријатељску и искрену руку!

Dr. Милош Ђ. Поповић.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Д-Р СИМА МАРКОВИЋ: НАЦИОНАЛНО ПИТАЊЕ У СВЕТЛОСТИ МАРКСИЗМА (МАРКСИСТИЧКА БИБЛИОТЕКА, СВ. БР. 1. ЦЕНА 15 ДИН.)

Данас ни једно питање обимнијег и дубљег економског, политичког, културног, уопште социалног значаја није *у првом реду* без интереса за једну напредну жену, или бар не би требало да је без интереса за сваку жену.

Да ли зато што је жена као таква успела да се уздигне на интелектуал у и културну висину са које више *не може* остати равнодушна према тим стварима?

Или због тога што све већи број жена отргнутих од породице, запослених по радионицама, канцеларијама и разним установама повећава њихово интересовање у том смислу? Што је модерни начин производње са својом *поделом рада* и *радом*

машине, захтевајући окретне удове, а малу мишићну снагу, сурово и дрско гурнуо жену и у фабрику, начинио је правим правцатим робом рада, двоструким робом друштва, тако да она више и *не сме* остати равнодушна ни према најсићушнијем социјалном питању?

Гледајући површно, једнострано на ствари одговорили бисмо да женино интересовање за социална питања није ништа друго до последица њене личне културне утанчаности и томе сличних финеса, које на крају крајева ипак носе у себи нешто неприродно, неестетично, неженско. Али је зато у „духу времена", трпи се, чак и и „одобрава".

Тада би се са нама сложили сви снобови и сви могући и немогући „индивидуалци" па чак и понеки од искрених и лажних заштитника и поклоника женске „женскости".

Улазећи дубље у суштину ствари видимо да је структура данашњег друштва, избацивши жену из куће у најамни рад, сасвим без обзира да ли је овај интелектуални или физички, изазвала безброј личних и породичних, па према томе и социјалних користи и штета. На једној страни. На другој, нехотице, сасвим нехотице, притегнута снагом неодољивог кретања у напред, створила је жену *која се осећа моћним социјалним фактором, све више постаје свесна тога и као таква све је осетљивија за свако социално питање уопште.*

Национално питање једне земље дубоко продире у економски, политички и културни живот те земље. Несумњиво. Али, с озбиром на друштвени систем данашњице, не само у животе једне земље, него и многих других земаља. Или, другим речима: огромна већина људи и жена, који су преживели Светски Рат, без обзира да ли су умели и хтели правилно схватити његове узроке и последице, признаће да национално питање, које се обично решава топовима и бомбама, уз бескрајне жртве у људству без разлике полова, старости и народности, није ни мало неважна, некомпликована, и још уз то само за мушкарце „интересантна" ствар.

Д-р Сима Марковић је написао једну озбиљну студију националног питања. Она има двострук значај. Написана је у времену најпуније дезориенталности у националном питању не само наше земље, него уопште. Судећи по унутрашњој и спољашњој политичкој ситуацији наше земље, не мање по интернационалној, чини нам се да нисмо без опасности поновног прежив-

љења једног поновног „решавања“ у том смислу, по старој методи, наравно. Затим, написана је у времену савршеног непознавања марксизма и врло честог његовог фалсификовања.

Маркизам је моћно оружје, помоћу којега се може најбоље и најдубље схватити не само природа свих друштвених појава, него и узајамна веза између свих тих појава.

Па ипак, а можда баш зато, ниједна научна дисциплина није више извртана и фалсификована, него што је то случај са марксизмом. Увек наравно само у корист оних, који то обично сасвим свесно чине.

Узгред ћемо рећи да је марксизам први и једини указао на узроке жениног двоструког ропства у данашњем друштву. Све остале социалне науке, и теорије, на питање о узроцима жениног ни мало завидног социалног положаја обично овако одговарају: женин изузетно тежак социални положај је једна од појава, коју ми хоћемо или нећемо да констатујемо и признамо, али о чијим узроцима или савршено немамо ни појма, или их објашњавамо женином инфериорношћу, у чему смо се, до душе, већ сасвим отрцале и потпуно скрахирале. Само марксизму ни за живу главу не дајемо за право! —

О студији Д-р Симе Марковића још је релативно врло мало писано. Ваљда и због тога што се код нас о озбиљним стварима обично по најмање пише и дискутује, нарочито онда кад оне нису „рентабилне“.

Обиман и дубок, темељан мислилац, Д-р Сима Марковић износи пред нас свој суд о националном питању, уопште, проверивши га научно са свих могућих страна Његова студија у том смислу је једно солидно научно дело, диалектички документовано и проверено. А то значи много. У сваком погледу изазива дубоко научно поверење.

Као такав, писац, сасвим без обзира што познаје добро марксистичку литературу, и што је и сам добар марксиста, *и баш због тога*, ни једној ствари не прилази са у апред припремљеном искључивошћу и унапред створеним судом. Баш напротив. И то нам несумњиво треба да падне у очи. А то је у исти мах и оно што чини главну и најбољу одлику његове студије.

Она је рашчлањена у осам глава. Последња, национално питање у Југославији, представља конкретан и најоригиналнији део целине. Задржаћемо се на тој глави и због тога, што нам је она у датом моменту најближа, најактуелнија. Између ње и

осталих, мање више теориских делова књиге, постоји, то смо свакако и осетили, дубока, органска, тако рећи, крвна веза.

Отуда цела студија представља сочно, живо научно дело.

Појмови племена, народа и нације савршено су добро поодвајани један од другог. Од драгоценог је значаја утврђење чињенице да модерне нације нису ништа друго до *продукат капитализма.* Ово треба нагласити. И узети озбиљно у сбзир. Намерно и ненамерно, само не добронамерно, оглушивање о факат, да су *модерне нације* историски продукат друштва у коме капитализам, односно империализам, још увек воде прву реч, у најмању руку само поткрепљује хаос у схватању националног проблема чак и онда кад се из њега побацају све окаменотине и све древне дрангулије данашњег ура — националистичког тумачења, чији је сваки епилог обично тако кобан, свиреп и крвав.

Па ипак је последња глава студије, Национално Питање у Југославији, нама тако блиска и ауктелна, у ствари кратка и прекратка. Писац нас једном напоменом обавештава да је из „обилатог материала, спремљеног за опширну студију о националном питању, издвојио само оно што му се чинило најпотребније да се *одмах* изда, с обзиром на пуну дезориенталност која у том питању влада у нашој јавности у опште“ — али, узевши и све то у обзир, овај последњи, за нас најважнији део остаје и апсолутно и релативно недовољан и непотпун.

Насупрот сасвим сумњивом, али тако упорном тврђењу, да су Срби, Хрвати и Словенци три племена једног народа, да су они „троимени“, па чак и „троједни“ народ, писац правилним и снажним, историски као и економски стабилно документованим потезима износи пред нас свој сасвим правилан закључак: *да и Хрвати и Словенци имају исто тако право као и Срби* да се сматрају засебним нацијама *у модерном смислу речи.*

То је у исти мах довољно документована антитеза хегемонистичком централизму српске владајуће класе, у погледу државног уређења наше земље.

Писац у том смислу истиче три актуелна гледишта односно захтева: аутономистичко, федералистичко и конфедералистичко.

И најзад, вођен на први поглед исто толико смелом колико и тугаљивом претпоставком једне *демократске* Југославије, и вером, али вером једног доброг диалектичара марксисте, у то да хрватска и словеначка капиталистичка класа не траже *у ствари* ништа више него равноправност са српском капиталистичком класом

у заједничкој држави, писац је *за аутономистичко уређење Југославије на широкој демократској подлози.* Тим путем, национално питање у Југославији постављено је за сад, *као уставно питање.*

Живот има своје и предвиђене и непредвиђене захтеве. Добар марксиста своди ове непредвиђене захтеве на најмању меру, ослањајући се на искуство у најобичнијем и најдубљем смислу речи. Није ни мало лака ствар бити добар марксиста.

Д-р Сима Марковић води своје решење националног проблема у Југославији на пут добро конструисан, довољно широк за моментане потребе и најширих слојева народа Југославије, актуелан, једном речју у даном моменту најзгоднији и најпрактичнији.

У сваком случају књига ће изазвати живу дискусију у редовима широких слојева југословенског радног народа вароши и села. Књига је њима и намењена. Они и јесу у првом реду жртве свих наказности и ужасности досадање политике у опште, у исти мах они су и жива сила нове, боље будућности.

Преко Македоније, писац је прешао са неколико реченица, неколико констатација. Је ли зато што питање Македоније није довољно актуелно у погледу могућности његовог конкретног решења?

Десанка Цветковић.

БЕЛЕШКЕ

Алиансија феминистичких друштава. — Приликом Конгреса Интернационалне Алиансије за Женско Право Гласа у Риму, маја месеца о. г. истакнут је предлог да се две велике интернационалне организације женских удружења — Интернационални Савез Женских Друштава и Интернационална Алиансија за Женско Право Гласа — споје уједно. После дуге и врло исцрпне дискусије дошло се до закључка да је неопходно потребно да обе организације и даље остану раздвојене, са различитим делокругом рада, и са врло великом већином, гласова, предлог о спајању био је одбачен.

Противници овога предлога изнели су и врло добро документовали као главни разлог следеће: Интернационални Савез, чији су чланови сва хумана женска друштва, има за делокруг свога рада веома широко поље у данашњем друштву, и бавећи се разним социалним проблемима стално је занемаривао поли-

тичко право за жене. Интернационална Алиансија, пак, чији су чланови само феминистичка друштва, сматра као главни свој циљ политичко право за жене, јер је политичко право једино рационално средство, које би женама дало могућности да стварно, као моћни фактори суделују у стварању друштва. Политичко право за жене је њихов највиши захтев, и кад се то постигне, сви ће остали захтеви жена моћи бити постигнути сами по себи. Борба за политичко право, у сарадњи са Интернационалним Савезом била је увек спутавана, јер јој се придавала мања важност, и стога се још увек осећа потреба да Интернационална Алиансија остане увек као засебна установа, док стицањем политичких права за жене у свима државама, Алиансија не буде у могућности да забележи свој апсолутан триумф.

Исто то, што се осетило у сарадњи свих женских интернационалних друштава, осетило се и у сарадњи наших женских друштава у земљи, и одмах по повратку из Рима, поникла је идеја и код нас да се створи алиансија феминистичких друштава у нашој земљи, ради чвршће, јаче и боље акције за постигнуће феминистичких захтева.

На годишњој скупштини Женског Покрета јуна месеца т. г. ова идеја је једнодушно примљена, и Управни Одбор одмах је приступио њеном остварењу.

Уз сарадњу **Splošnog Ženskog Društva** у Љубљани, Женски Покрет је учинио припреме и 22 и 23 септембра т. г. одржан је у Љубљани Конгрес феминистичких друштава.

На конгрес су позвана феминистичка друштва и све женске професионалне организације.

Оснивачи ове Феминистичке Алиансије су: Женски Покрет из Београда и Сарајева, Удружење Југословенских Жена из Загреба и **Splošno Žensko Društvo** из Љубљане. На Конгресу су активно учествовала преко својих делегата, још и следећа друштва: Католички Савез, Загреб, **Splošno Žensko Društvo** из Цеља, Организација Учитељица, Београд, Организација Учитељица, Љубљана и Коло Југословенских Сестара, Љубљана. Народни Женски Савез из Београда, Загреба и Љубљане такође је послао своје делегате да присуствују Конгресу.

Првог дана одржана је ужа седница, ради претреса правила и програма Алиансије, која ће се у целости изнети читаоцима Женског Покрета.

Другога дана до подне седница је била јавна, на којој су

имали права активног учествовања сви присутни. За председницу Конгреса изабрана је г-ђа Лепосава Петковић, за почасну председницу г-ђа Тавчар, и за потпредседницу г-ђа Бедековић. После поздравног говора г-ђе Тавчар, одржала је г-ђа Петковић реферат о потреби политичког права за жене и њиховој активности у земљама где већ уживају то право, као и о постигнутим резултатима учествовањем жена у раду парламента. Реферат о програму имала је г-ца Алојзија Штеби. Затим су примљена правила и утврђено име алиансији: Алиансија Феминистичких Друштава у Држави С. Х. С.

По подне је такође седница била јавна; на дневном реду је био реферат г-це Атанацковић о оснивању Мале Женске Антанте и о њеној важности; затим реферат г-ђе Албрехтове о одржаној летњој школи Интернационалне Лиге за Мир и Слободу.

Конгрес је завршен бирањем управе. У Извршни Одбор су ушле: председница г-ђа Милева Милојевић, потпредседница: г-ђа Десанка Цветковић, гл. секретар г-ђа Вера Јовановић, секретар за страну кореспонденцију, г-ца Милена Атанацковић и благајник г-ђа Милица Дедијер.

Референти: за Хрватску г-ђа Хафнер; за Словеначку г-ца Алојзија Штеби и за Босну и Херцеговину г-ђа Анђелковић-Чубриловић.

На Конгресу се у више махова изазвала врло жива дискусија, и могла се неколико пута осетити разлика између екстремнијих и умеренијих феминисткиња. Ипак, увек се могла наћи средина, на којој су се ове две доста различите струје могле сусрести.

Конгрес је завршен великим одушевљењем присутних организација, што је организована заједничка сарадња феминистичких друштава, и може се са пуно наде очекивати јача активност која нам је у земљи тако много недостајала а због чега пати највише наш цео радни женски свет.

Жене-рачуноиспитачи. — Постоји вест да су чиновници Главне Контроле-рачуноиспитачи сазвали скуп са кога су послали резолуцију Министарском Савету да ће сви дати оставку ако и жене буду примљене за начуноиспитаче Главне Контроле. На то су их навели ови разлози: 1) да жена неће бити способна да запечати касу неисправног рачуноиспитача. Довољно је да тај рачуноиспитач буде леп па да се жена поколеба.

2) На том положају ће жена увек уживати извесну привилегију зато што као нежнија неће моћи бити послата у удаљена и непогодна места, и према томе неће се одговорити оној познатој идеји: једнака права — једнаке дужности. 3) Ауторитет Главне Контроле ће пасти чим у њу уђе жена.

Први је разлог толико баналан да нам је жао што морамо исто тако банално и одговорити: а шта је са оном досад уопштеном мишљу да мушкарац не може да одоли дражима жене? И како се, према томе, господин рачуноиспитач понаша према неисправној дами рачунополагачу?

Друго. Ово је први случај израза болећивости господе колега који се брину о нежности жене и боје се да она одлази у забачена места. Да те болећивости није било досад ни код државних органа, ни код остале господе колега, види се по служби учитељица, поштаркиња и телеграфисткиња. Која најзабаченија места наше земље нису видела ове две врсте женских радника? Јесу ли оне брзо клонуле на послу? Или су многе у неким местима и живот свој изгубиле вршећи савесно поверену им дужност?

Треће. У каквој сразмери стоји обарање ауторитета Главне Контроле ако у њу уђе жена са одличном спремом и дуготрајном савесном службом изабраних кандидаткиња? Јер чланови управе Главне Контроле, који су бирали четири жене за чиновнике Главне Контроле, тврде да су жене рачуноиспитачи на испиту тако одговарале да су задивиле све присутне. С друге стране, њихови шефови тврде да су те жене у досадањем свом раду показале знање и савесност.

Ако би Министарски Савет делио мишљење господе рачуноиспитача, то би био невероватан доказ недоследности и неправде, — јер онај ко уме рачун да положи уме и да га испита.

Фонд Женског Покрета за узајамно помагање. — Берза Рада Женског Покрета. — Друштво за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права оснива *Фонд за узајамно помагање целог женског света.*

Први корак у том смислу је установљење Берзе Рада Женског Покрета, која је отпочела функционисати од 1 октобра ове године у Београду.

Берза Рада Женског Покрета врши бесплатно упославање жена свих професија, почев од жене физичке раднице, до оне ајвишег интелектуалног раа, не губећи ни једног тренутка изнт

вида своју високу дужност: заштиту жене, њених интереса и њених права.

Други корак у том смислу установљење је Азила за жене. Женски Покрет ће учинити све да ова неопходна социална установа постане и једна културна установа првог реда, пружајући хигиенско, културно, топло и срдачно уточиште жени, чија социална и материална беда достижу данас свој врхунац.

Не би требало да буде и једне иоле културне и напредне жене, која се не би заинтересовала за овај фонд и то своје интересовање не би пренела на што већи број других жена и културних људи уопште.

Правила фонда биће објављена у идућем броју листа.

Конферниција жена Labour-партије у Енглеској (енглеске радничке партије). — Јунска свеска „Labour Woman“ („Радница“), месечног органа женских чланова енглеске Labour-партије доноси исцрпан извештај конференције жена Labour-партије, одржане маја ове године.

Дневни ред конференције обухватио је многа питања која данас интересују и треба да интересују све жене целог света, првенствено жене рада. Борби у парламенту, парламентарним изборима посвећена је велика пажња. Конференција је подигла глас протеста против тога што жене испод 30 година (наравно у Енглеској) немају изборно право, тражећи га за све жене од 21 године на више.

Али су васпитна питања ипак заузела најистакнутије, најзначајније место. У непосредну везу са њима доведено је питање „двоструке егзистенције“ пошто је енглеска влада, у знаку „штедње“, наредила отпуштање удатих учитељица. По том питању заузето је, наравно, сасвим правилно становиште: жена мора имати исто право на позив, као и мушкарац, без обзира да ли је удата, или није. — Уложен је, несумњиво, оправдан протест против штедње на просвети и жени, а расипања на другој страни, одакле народ нема никаквих користи, осим штете.

Овоме су придружене и неколике резолуције против беспослице, дводомног система итд.

„Arbeiderkrinden“ („Радница“) орган жена комунистичке партије Норвешке, доносећи извештај по овој конференцији, замера енглеским радницама на њиховој вери у реформе „демократских“ држава, која је доминирала целом конференцијом.

ALJOŠA.

O fra Andjeliko
Da Fiezole
Sve ti videh andjele!

Pa što su zlata njinih krila
I zlata njinih pozadina
Vez liljana i bela svila
Skupocenih baldahina
Zvučno lišće zlatnih ruža
Te im sveže noge ljube
Duge linije njinih ruku
I u rukama zlatne trube
Andjeoske?
Što je zveka verižica
Filigranskih tamjanika
I rubini žeravica
Podno svetlih žrtvenika
I talasi njinih kosa
A po kosam rajska rosa
I oko njih sva čudesa
I gledanja u nebesa
I nebeske arabeske,
Spram crne mase jedne freske
Što je baca jedna Ruka
Na crne mire ruskog jada
U krv mrku
Ruskih muka?

I zar je nešto to čitavo snoplje
I cela žetva tih zlatnih trakova
Oko stolova

Gospodnjih
Kad crni Fjodor Pavlović baca jedan svetliji trak
Kad grdni Fjodor Pavlović ima jednog lepšeg sina
I zove ga
Aljoša?

Što je pompa svih apsida
Što je blesak svih oltara
I svih gotskih nebnica
Što je pusta šuma sveća
Te gori pod njima,

Spram četiri žute sveće oko mrtva kaludjera

Što su zvuci svih korala
I orgulje svih katedrala
Spram lupe jednog belog srca
O zemlju?

Tu savija svoju iskušeničku šiju
Tu na toj zemlji ruskoj
Leži prostrto
Leži satrto
Dete Aljoša

Na zemlji leži
Iz crne zemlje crvi mu gmižu
U srce,
Nečiji gresi to glave dižu
Do njega,
Nečijih sumnja to crvi mu kližu
U srce
U belo srce Aljoše.

O belo je srce Aljoše
Bela tica ranjena
I belim krilom
Krvavo
Lepeće, lepeće, lepeće.

O brzi li su ritmi straha
I brza li jh lupa stoji

O zemlju,
O grudi
O zemlju,
O grudi.

Šta je pompa svih oltara...

Verka Škurla-Ilijić.

НАШ БРЕГ

Градом веје снег
ко дечји шапат молбен и благ.
Наш стрми брег бео је и драг
као дланови твоји.

О Мили, зашто не волим више сунце,
ни дан, ни људски смех, ни децу
не волим више.

Васцели зимски дан благо мази снег
наш брег.
Увијам густу мараму да пођем њему к'о теби,
да волим њега к'о тебе,
да волим на њему снег, к'о кад си био ти.

Па клонем. Заболи ме подмукло плуће сатруло,
и пружам руке и жеље немоћне:
наш брег, наш мили, стрми брег...

Сањиво клизи снег као дланови твоји
по моме грозничном челу,
пре.

Склизне сутон. А са мном заједно бол
као са срећним Бог, вечито.

Улицом скакућу по снегу напалом
деца румена
и ведрим смехом грабе радости.
Па ноћ.
Плави се снег. И наш брег, Мили,
плави се.

Жеље замрзле, шкрипне снег, и сто.
То твоје писмо тражим једино
и свелу гранчицу лепе мирисне.
Да мазим плашљиво, да је не скрхам,
да ми остане као наш брег.

А знам кад би на окна лупнуо у сутон
са женом коју волиш,
отворила бих собу радосна као за нашу љубав
да долазиш.
А њој бих грозничним дланима
грејала смрзле ручице
и молила је сестрински:
певај му песме лепше него ја.

Плави се ноћ, и снег.
И наш брег, Мили, плави се.

А ја плашљиво мазим гранчицу липе мирисне
да је не скрхам, да ми остане,
свела гранчица да ми остане,
као наш брег.

Милица Костић.

КРОЗ РИТМОВЕ ВЕЛИКЕ ЉУБАВИ

Милици Костић

Није лахор гором зашумио, ни липе нису развиле своје тамне мирисе, нису немирни таласи дошли да запљусну моје уморе, ни сунце да благослови мој грех.

Све је то тако једноставно и слично.

Само јутрос рано, док је још роса чувала чедност цветова попут веселих тица, дошла је Ваша песма.

И сама се коса моја расплела, и само се моје тело опружило и очи склопиле.

Кроз пробуђену зору, заморену и тиху, кроз бокоре ружа, кроз бледу сенку дрвећа извија се и пружа, прозмијава и кида Ваша песма.

И ширим руке да обујмим тај чаробни ритам, то мало дете једног погледа, једног осмејка, и молим тишину да стане

како бих могла, далеко од истине, још даље од лажи, да осетим музику једног живота.

И сва се предајем и пружам и чекам.

И буде се сва зеленила и сва руменила.

На моје тело, као на цвеће пада роса, кроз моје косе као кроз гране шуми лахор.

Буде се сва зеленила и сва руменила у њој.

Природа лежи дубоко у мени, а ја сам случајно у њој.

Све се спојило.

Све се обавило илузијом Ваше љубави. Све живи ритмом Ваших снова.

Јер Ваша песма пада на све.

На пробуђену зору, на руже, на сенке дрвећа, на мене.

Само Ваша песма живи у свему, као Ви.

И тихо, тихо као Ви.

Мими В. Вуловић.

ЈЕДНА ЗА МНОГЕ

23 новембар.

Често пута тако јасно опажам на своме душевном столу за секцирање како се у мени додирују крајности, како се сливају једно у друго лична и општа осећања, како се круни дубока човечанска љубав из мога самопосматрања.

Блажи се мој лични јад ако га пренесем у јад масе. Ваљак нашег личног Полифона ускоро ће се обрнути. Ја осећам својим интуитивним сазнањем да ће се васпитање и развијање шаблонско и програмско све више индивидуалисати и да ће се на путу, могу рећи, духовног избора појединаца наше стање друштва лагано променити... ка савршенијем. Индивидуализам, социализам, борбене струје наше садашњости излазе демонстрирајући из безконачности и теже да се сједине у једној тачци. Ја верујем да она лежи у области сексуалне етике, која је поред економских питања најзначајнија и најпресуднија за будућност, тесно скопчана са свима осталим питањима овога доба.

Из заблуда и претеривања свију борећих се партија нашега доба лагано ће се издвојити нове вредности, ново богато познавање среће, једна јединствена чиста снага...

Ја слутим и осећам — из свога личног живота — да ће

доћи време великог моралног преврата. Време у коме се неће више мушкост доказивати еротичким разврагом, него у пуном животу једне чисте љубави... за коју ниједна залога живота не би била велика.

Време у коме ће жене престати да представљају само полну цену и престати да се продају буд' за што као пијачна роба; време у коме ће бити прави једно-брачан живот, а не сталан, државом организован, полигамски живот; време потпуних права у коме ће престати да се тргује са уверењима и престати склапање компромиса.

И највиша срећа једног заједничког живота до најтананијих нијанса, која је до сад додељена појединим срећним људима, све ће већи круг обухватити... Увек дубље продирати... Као што сунце својим зрацима прво обасјава врхове брда... и онда се лагано спушта и у долине и кланце...

25 новембар.

Данас сам пробала своју венчану хаљину. То беше као да се утисну један час збиље у мој живот снова.

Кроз три недеље су ми сватови.

Не могу да замислим. Моје мисли су се шуњале око овог рока. То је представа која је наједанпут испала из моје свести.

Пре то беше најслађи сан мојих усамљених тренутака...

Сад бежим од ње. Све што ми је изгледало највећа срећа лагано се сасушило под ватром мога узбуђења.

Све дивно, што сам очекивала, пропало је у мени под грчевитим трзањем.

Ја видим само гадно и обично у свима кретањима живота.

Понеки пут ми је као да сам се и сама упрљала... у реци свог разочарења...

Георг осећа да му се измичем. Он се чврсто хвата за ме. Са болном чежњом грамзи за сваким погледом, за сваким дахом топлоте. Он гладни за мојом некадањом нежношћу. Али се више не усуђује да ме дирне. Само ме његове очи грле.. и његове речи...

Грчевито покушавам да заглушим своју вољу разлозима и самопребацивањем.

И неки пут сам блага и нежна, одана, и чезнем за великим бескрајним поверењем...

И често се пробуде моја успавана чула у врелој пожуди... И пружају пожудно своје усијане руке.

Али иза мога заноса вребају злим очима ужасне представе и чине ме крутом и свирепом.

И тада знам да никад не смем бити Георгова жена.

Тако је растргнута моја душа. Тако сам сметена и без помоћи.

Моји сироти родитељи не слуте ништа. Ја се увијам у све крпе и сав лажни сјај претварања. **Vera.**

ИЗ УМЕТНОСТИ

Са изложбе Живорада Настасијевића. — Чисте линије, дискретних, мирних тонова, интелектуалан, ни више ни мање но што би требало, солидан у изради, фин — то су одлике које садржи свака слика Живорада Настасијевића. Прошавши кроз Париз, да би одмах стао на раскрсницу нових путева у уметности, он не иде ни за ким и ако има људи који му личе. Да се ослободи уплива од оних од којих је научио шта је слика, открио је један нови пејсаж београдски. И ту је он сам. Сви остали који су хтели да тај пејсаж даду, нису успели да га тако уоквире, вежу, изнесу пред гледаоце као он. Он га је први пронашао и сигурно ће га још боље наставити. Ту је и он бољи него у фигуралном сликарству, за које му недостаје још једно јаче пластично осећање и јача конструкција. Ипак, у портретима савлађује и ту тешкоћу и приближује се једном оштром, фином исцртавању које доноси собом тачну пластику. На пр. *портрет оца*, сав је у том смислу.

На мене ова изложба у основној школи код Саборне Цркве учинила је један фин и веома леп утисак.

Сибе Миличић.

ИЗ КЊИЖЕВНОСТИ

Теорија Књижевности, од Катарине Богдановић и Паулине Лебл-Албале. — Ових дана изишла је из штампе књига горњега наслова у издању књижаре Геце Кона. Први утисак који се добија кад се ова књига узме у руке јесте тај: да су га радили стручњаци, да је исцрпан и прегледан. Како је ово први уџбеник који су написале жене, ми ћемо се на њ посебно осврнути у једном од идућих бројева *Женскога Покрета*, а овога пута бележимо ово као један од датума у историји женскога рада код нас.